

Lokalni prostor djetinjstva

Traganje za autentičnim identitetom i utjecaj globalnih usmjerenja

Katarina Dadić*

Sažetak

Složenost pristupa djetetu u pedagogiji djetinjstva nametnula je nove paradigme djetinjstva koje uključuju odnos prema djetetu kao aktivnomu (socijalnomu) subjektu koji sudjeluje, oblikuje i u velikoj mjeri određuje svoj vlastiti život. Takav je položaj djeteta posljednjih godina u pedagogiji postigao gotovo prevladavajuću ulogu. Autorica stoga ovim radom nastojati raspraviti novu (globalnu) paradigmu i suočiti ju s načinima promatranja djeteta i djetinjstva s ciljem traganja za njihovim autentičnim identitetima u lokalnom okruženju. Jedan od najvažnijih zadataka istraživača djetinjstva stjecanje je uvida u egzistencijalne uvjete djece i njegova kontekstualizacija s obzirom na dječje društvene prakse. Konstrukcije djetinjstva izravno utječu na djecu i na to kako djeca obrađuju i doživljavaju “nove identitete” ili se suočavaju s njima. Nezrelost djece biološka je i životna činjenica, ali načini na koje se dijete razumijeva je “kultura djetinjstva”. Autorica raspravlja i prikazuje načine na koje je društveno–politički, socijalni i ekonomski kontekst uključen u određenje djetinjstva. Iskustvo djetinjstva promijenilo se je pod utjecajem globalnih trendova, koji se često isporučuju i na svim razinama odgoja i obrazovanja. Djeca su raznolika skupina s različitim potrebama, sposobnostima i željama, kao i načinima života u svojim lokalnim zajednicama, što predstavlja određenu protutežu globalnim predodžbama djetinjstva. Potreba za zaštitom djetinjstva, ali i traženjem odgovora na probleme s kojima se djetinjstvo susreće u suvremenom društvu njegujući lokalni identitet, ostaje trajna znanstvena i profesionalna zadaća.

Ključne riječi: *dijete; djetinjstvo; globalizacija; identitet; simbolički prostor*

Uvod

Globalizacija se može definirati kao proces koji teži jedinstvenosti svijeta, a povezana s promjenom paradigmi djetinjstva teži jednodimenzionalnomu po-

* Doc. dr. sc. Katarina Dadić, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3371-6297>. E–adresa: kadadic@gmail.com

gledu na dijete, koje je samosvjesni, samoinicirani, samoorganizirani i aktivni subjekt koji postupno ovladava simboličkom reprezentacijom svijeta (Petrović–Sočo, 2014, 235; Jurčević Lozančić i Kunert, 2015, 39; Somolanji Tokić i Kretić Majer, 2015, 103). Za razliku od tradicionalnih pristupa djetetu, gdje se na njega gleda kao na objekt kojemu se prenosi znanje, karakteristika je suvremenih koncepcija slika djeteta koja ga percipira kao cjelovito biće, bogato potencijalima koje je subjekt vlastitoga razvoja. Povećan naglasak na djecu kao aktivne (socijalne) sudionike društva postaje globalni fenomen, čime se u bitnoj mjeri umanjuje granica djeteta i djetinjstva s odraslom dobi (Kjørholt, 2004, 11). Prema UN–ovoj Konvenciji o pravima djeteta (UN, 1989) teži se dječjoj participaciji, uzimajući u obzir da dijete konstruira i u velikoj mjeri određuje vlastiti život (Maleš, 2011). Time se na globalnoj razini mijenja paradigma djeteta s ranjivoga i ovisnoga prema kompetentnomu (Kjørholt, 2004, 12; Broström, 2006). Točnije, dijete je aktivan subjekt koji ima pravo na sudjelovanje u odlukama koje se odnose na njegov život. No, u raspravama o promjeni paradigme djetinjstva jasna su dva smjera tumačenja djetinjstva.

S jedne strane određenje djetinjstva razlikuje se ovisno o društveno–političkom, socijalnom i ekonomskom kontekstu (Alanen, 2000, 501), a s druge strane promijenilo se je iskustvo djetinjstva pod utjecajem globalnih trendova (Nitecki i Wasmuth, 2017, 1; Woodhead, 2000, 15; Traher, 2023). Globalni koncept djetinjstva, globalna komunikacija i tehnologijske inovacije dodatno utječu na rušenje zaštitne barijere djetinjstva. Sve ono što je djetinjstvo donedavno predstavljalo dovodi se u pitanje, o čemu svjedoče sve češće rasprave o nestajanju djetinjstva, o djetinjstvu kao socijalnom konstrukt, a ne biografski bitnoj razvojnoj fazi prema kojoj odrasli imaju određene društvene i moralne obveze (Bašić, 2012, 10). U promijenjenom se djetinjstvu dijete promatra kao socijalni akter koji sukonstruira vlastita znanja, uvježbava vještine, stječe ključne kompetencije, među kojima i kompetenciju za samostalno odlučivanje i odgovornost za vlastiti razvoj. Nestajanje djetinjstva tumači se u razumijevanju djeteta kao društvenoga čimbenika s autonomnim pravima. Shvaćanje djeteta kao socijalnoga aktera uključuje njegova prava, ali i dužnosti, odgovornost za koju ono — baš zbog toga što je dijete — ne može imati. Djetinjstvo je zapravo ustanovljeno pretpostavkom granice između djetinjstva i odrasle dobi, i ta je granica štitila djetinjstvo kao doba razvoja, kao doba oslobođeno odgovornosti za osobni razvoj i socijalne odnose. Brisanje granica između djetinjstva i odrasloga doba jedan je od simptoma nestajanja djetinjstva (Prout, 2008, 23; Bašić, 2012, 10).

Iz perspektive odgojnih znanosti, problematiziranje globalnoga i lokalnoga djetinjstva (Burman, 1996) i ulazak globalnih trendova u lokalno djetinjstvo područje je koje ne treba biti zanemareno, stoga u ovom radu predstavljamo globalno djetinjstvo u usporedbi s lokalnim djetinjstvom. Točnije, prikazujemo razliku poimanja djetinjstva na globalnoj razini, koje obilježava univerzalnost i izdvojenost od specifičnosti pojedine kulture i društvene zajednice (države) i djetinjstva na lokalnoj razini, koje je ovisno o društvenim i kulturnim normama pojedine države (partikularnost). Dakle, ono zajedničko djetinjstvu u usporedbi

sa specifičnim doživljajem djetinjstva na razini pojedine države. Isto tako, u radu pojašnjavamo kako je globalizacija kao proces koji teži jedinstvenosti dovela do izjednačavanja i povezivanja djetinjstva i prouzročila ulazak globalnih trendova u lokalno djetinjstvo uvjetovana sve većom tehnologizacijom društva.

1. Metodologija istraživanja

U radu koristimo kvalitativnu metodologiju. Uvidom i analizom sadržaja recentne literature, ali i dokumenata o djeci, djetinjstvo nastojimo prikazati kao ključno razdoblje u životu pojedinca koje trajno određuje sve ono u što se razvijamo, poput osobina koje posjedujemo, interesa koje očitujemo, cijeloga našega mentalnoga, emotivnoga i tjelesnoga razvoja, koji je induciran tim razdobljem u kontekstu lokalnoga okruženja. Cilj je ovoga rada definirati što predstavlja autentičan identitet djetinjstva u lokalnom okruženju i kako globalna paradigma djetinjstva remeti njegovu autentičnost. Zadatci su istraživanja metodom znanstvene analize steći uvid u egzistencijalne uvjete djece i kontekstualizirati ih u okvirima društvenih praksi, ali i objasniti kako je društveno–politički, socijalni i ekonomski kontekst uključen u određenje lokalnoga djetinjstva pod snažnim utjecajem globalnih usmjerenja. Kvalitativnom metodom proučavamo djetinjstvo u njegovom povijesnom i socijalnom kontekstu, temeljem čega nastojimo razumjeti i interpretirati smisao ili značenje, doživljaj i svakodnevno iskustvo djetinjstva.

2. Djetinjstvo u doba globalizacije: univerzalna slika djeteta

Što znači biti dijete u suvremenom globaliziranom društvu jasno je definirano UN–ovom Konvencijom o pravima djeteta (UN, 1989) i primjenljivo je u državama koje su ju ratificirale s ciljem zakonske zaštite djece. Iako se pogled na dijete razlikuje ovisno o kulturno–političkom aspektu pojedine zemlje, Ellen Key (2000) u svojem je djelu *Stoljeće djeteta* pokrenula ideju univerzalnoga djetinjstva i prava djece neovisna i iznad svakoga definiranja djeteta na lokalnoj razini. Time se države potiču na globalno poimanje djetinjstva s ciljem zaštite, jednakih prilika obrazovanja i dobrobiti djeteta (Cregan i Cuthbert, 2014, 35). Upravo je početak 20. stoljeća obilježen tom globalnom i univerzalnom slikom djeteta, ali i djetinjstva koje se povezuje s tzv. “pedagogijom iz djeteta”, tj. pedocentrizmom. Taj trend globalnoga djetinjstva iznad svih lokalnih razina (Cregan i Cuthbert, 2014, 57; Key, 2000) prekinut je dolaskom totalitarnih režima i dominantnoga sociocentrizma (Bognar, 2000).

Novi preokret primjetan je u 21. stoljeću, kada se zaštita, dobrobit i primjena odredbi Konvencije o pravima djeteta (UN, 1989) ugrađuje u globalnu sliku djeteta. “Globalizirano djetinjstvo” (Fleer et al., 2012) predstavlja zapravo lokaliziranu zapadnjačku konstrukciju djetinjstva (Stephens, 1996, 58) kojoj se pripisuje hegemonijska važnost kroz međunarodni razvoj i pokrete za prava djece

(Hanson et al., 2018). Pod utjecajem velikih sila, posebice Zapada, događaju se procesi poput “amerikanizacije”, koje prijete očuvanju nekoga specifičnoga nacionalnoga ili kulturnoga identiteta i teže brisanju kulturnih razlika (Mihaljević, 2021, 1).

Lokalno u globalno, globalno u lokalno — sve se više briše jasna granica, pogotovo kada govorimo o pravima djece, izuzimajući izazove s kojima se djeca susreću u pojedinom dijelu svijeta. Normalizirane kulturološke koncepcije djece i djetinjstva, koje su se nekada nalazile na političkoj periferiji, posljednjih godina sve više dijele suvremeno globalno društvo. Globalna ideologija djetinjstva odražava globalni sporazum o prirodi i potrebama djece, pritom naglašavajući široko rasprostranjeno uvjerenje da sva djeca imaju privilegij na slična prava, zaštitu i iskustva iz djetinjstva (Henck, 2016; Li i Chen, 2023, 50–65).

Um i tijelo djeteta globalno su napadnuti kroz procese komodifikacije, hiperkomodifikacije, seksualizacije i nasilja nad djecom. To je vidljivo iz dnevnih naslova vijesti o nasilju, seksualnom zlostavljanju, iskorištavanju i zanemarivanju djece, kao i iz mnoštva knjiga koje predstavljaju područje suvremenoga djetinjstva, koje je: ugroženo, napadnuto, zagađeno (Stephens, 1996, 87) i “ukradeno” (King, 2011, 314). U nekolicini eseja u kojima se istražuju globalne dimenzije ugrožene djece, međunarodna skupina istraživača i kreatora politika raspravlja o pojmu dječjih prava, a posebno o tvrdnji da svako dijete ima pravo na svoj lokalni i kulturni identitet (Jensen et al., 2011). Istraživanja dječjih situacija u Japanu, Koreji, Singapuru, Južnoj Africi, Engleskoj, Norveškoj, Sjedinjenim Državama, Brazilu i Njemačkoj otkrivaju kako su svakodnevni životi i budućnost djece često uloženi u suvremenim bitkama koje odrasli vode oko definicija kulturnoga identiteta i kulturne politike (Stephens, 1996, 87–100). Globalni univerzalizam u odnosu na djetinjstvo uključivao bi sustav dječjih prava, no i on je sâm po sebi često složen i dvosmislen. Primjerice, može se koristiti za obranu djece od radikalno asimilacijskih ili čak genocidnih državnih politika, no s druge strane i za legitimiranje politika socijalizma, komunizma, kasnoga kapitalizma i cjelokupne strukture postmoderne i globalizacije (Harris–Short, 2003, 130–140). Spornim se smatra uporaba lika djeteta u uvjetovanoj politici različitih političkih sustava ako se uzme u obzir koliko su i na koje načine prijašnji totalitarni režimi koristili djecu u političke i propagandno–ideološke svrhe. Stvarni život djece u takvim režimima prikazan je u recentnim knjigama *Small Comrades: Revolutionizing Childhood in Soviet Russia (1912–1932)* i *Children’s Word: Growing Up in Russia (1890–1991)*.

Objekti knjige analiziraju odgoj djece i njihovo odrastanje u Rusiji i Sovjetskom savezu te ukazuju na politička opredjeljenja da se reorganizira institucija obitelji i uvede kontrola odgoja djece jer su ona sjeme revolucije (Grant, 2009, 56). Ideolozi su načinili konstrukt “metaforičke” djece, koja su bila pokretačka snaga budućih revolucija, u odnosu na “pravu” djecu, koju je potrebno hraniti, odijevati i educirati (Nikolić, 2016, 71–72). S druge strane, jedna od posljedica izloženosti djece nametnutoj globalnoj ideologiji to je da razvoj kulturnoga identiteta postaje sve složeniji proces koji može slijediti različite puteve, što je vidljivo iz navedenih primjera. Recentni teorijski i empirijski radovi opisuju pluralne smjerove

djetinjstva, s kojima dolaze i rizici za lokalne identitete djetinjstva (Jensen et al., 2011, 293).

3. Lokalni i globalni odnosi s djetinjstvom

Analizom literature (Global Childhood Report, 2021; Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020; UNICEF, 2021) možemo zaključiti da se globalno djetinjstvo, kao i lokalno, susreće s nizom novih izazova. Suvremeno društvo iznjedrilo je različite pojavnosti, poput društvenih mreža (Ibáñez–Cubillas et al., 2017), medija (Livingstone, 2002, 70–76), klimatskih promjena i održivoga razvoja (Dittus, 2018, 3–37), siromaštva i nejednakih prilika (Prole, 2021, 4), dostupnosti obrazovanja (Lazzari i Vandebroek, 2014, 15), konzumerizma, komercijalizacije, komodifikacije i hiperkomodifikacije djetinjstva (Dadić, 2015), porasta mentalnih oboljenja među djecom (Currie i Stabile, 2009), izmještanje mjesta odgoja i obrazovanja uzrokovanoga pandemijom Covid–19 (Daniel, 2020) i dr., a aktivno se je počeo propitivati i dječji identitet u lokalnom i globalnom kontekstu (Lancy, 2014, 82). Osjeća se intenzivno stremljenje prema lokalnomu, povratak arhaičnomu, nostalgичno se gleda na djetinjstvo, potencira se djetinjstvo na selu i bliskost s prirodom. Javlja se tzv. suvremeni koncept nostalgije (Moran, 2002).

Svakodnevni život u suvremenoj kulturi ima iznimno dinamičan protok, koji zahtijeva brze prilagodbe na cjelokupan tehnološki i gospodarski razvoj. Sadašnjost u tom pogledu ne pruža dovoljno sigurnosti i stabilnosti te potencira čežnju za prošlošću kao mirnijim i ljepšim vremenom. Međutim, prošlo vrijeme zauvijek je izgubljeno, a sjećanje na njega ostaje u fragmentima iskustva, odnosno izvještajima doživljaja određenih događaja. Nostalgija kao simptom našega vremena i osjećaj čežnje za prošlim i ljepšim životom provlači se usporedno s modernom idejom vremena i napretka te djeluje kao pobuna. Takvo načelo buntovnosti manifestira se prisjećanjem doživljaja iz djetinjstva te ideološkom dimenzijom upotpunjava prazan, zaboravljen prostor sjećanja (Dimkov, 2013, 41; Dimkov i Marković, 2015, 223–238). Djetinjstvo se kroz nostalgiju tako smješta u lokalno, koje je pak uzrokovano globalnim potrošačkim stremljenjima. Riječ je o važnom aspektu potrošačke kulture, koji je važno artikulirati u kontekstu tematiziranja odnosa (post)socijalizma i konzumerizma putem koncepta nostalgije na djetinjstvo. Niz je primjera koji ukazuju na činjenicu da je konstrukt nostalgičnoga sjećanja na djetinjstvo u bitnoj mjeri i proizvod konsumerističkih artefakata i potrošačkih praksi vremena koje nostalgичni narativ priziva i na koje se poziva (Hromadžić, 2008, 77–78).

Nadalje, znanstveni doprinosi definiranju lokalnoga djetinjstva dolaze i iz međunarodnoga, interdisciplinarnoga projekta *Vrednovanje prošlosti, očuvanje budućnosti: Obrazovanje, znanje i identitet kroz tri generacije u obalnim zajednicama*, koji je proveden u obalnim zajednicama u Norveškoj, Farskim otocima, Irskoj, Cipru i Australiji. U navedenom je projektu istraživano obalno djetinjstvo u zajednicama koje prolaze kroz brze ekonomske, društvene i globalne promjene.

Rezultati istraživanja pružaju bogat empirijski uvid u pitanja identiteta, pripadnosti i vezanosti za mjesto. Istraživanjem je prihvaćena perspektiva promjena kroz vrijeme, smještajući dječje živote i djetinjstvo u društveni kontekst njihovih obitelji i zajednica uzimajući u obzir promjene globalnoga svijeta. Kroz sve generacije očita je središnja uloga prirodnoga okruženja u oblikovanju identiteta. Snažni biljezi identiteta dolaze do izražaja usprkos bitnim razlikama tijekom vremena u odnosu na stil života i globalne utjecaje (Kjørholt et al., 2023).

Kao što je vidljivo, svijet u kojem djeca žive stvara nove izvedbe (Morrow, 2007) i fragmentiranosti. Pluralizacija načina djelovanja, različitost autoriteta na koje se poziva i izbor životnih stilova postaju sve važniji u procesu stvaranja dječjih identiteta i organiziranju dnevnih aktivnosti (Tomić–Koludruvić i Knežević, 2004, 114). Novi i kvalitetniji odnos između teorije i prakse kroz afirmiranje novih obrazaca pristupa odgojnim pojavnostima (Bognar, 2000) dovodi nas k tomu da se ne možemo odrediti za isključivost. Zbog toga je važno definirati pedagošku sliku suvremenoga djeteta i djetinjstva te precizno odrediti pojmove, kako bismo na temelju toga sasvim jasno mogli govoriti o mogućnostima pedagogije s obzirom na suvremeno djetinjstvo u odnosu globalnoga i lokalnoga djetinjstva. Problematika suvremenoga djetinjstva obiluje brojnim nejasnoćama, od samoga definiranja predmeta istraživanja do nepreciznoga pojmovnika, ali i izostajanja pedagoške znanstvene perspektive prema drugim znanostima u pogledu istraživanja suvremenoga djetinjstva koja bi odgojiteljima znatno olakšala “obranu”, tj. dala im sigurnost u vlastitoj postojanosti prema drugim znanstvenim gledištima, modelima ili pojmovima koji pripadaju drugim znanstvenim disciplinama.

Iz recentne literature vidljivo je da, za razliku od globalnoga, lokalno konkretizira sva značenja koja globalno apstrahira (Nieuwenhuys, 2010). Na lokalnim se razinama jasno očituju konkretni oblici socijalne organizacije, proizvodne i životne prakse. Stoga se lokalno doživljava kao prostor konkretnoga djelovanja (Ivon, 2006), iako često potaknutoga i inspiriranoga upravo globalnim utjecajima ostvarenim u konkretnom geografskom okruženju i konkretnoj socijalnoj zajednici. Lokalno je nadohvat ruci te ono kao takvo predstavlja neposredan izraz (Švob–Đokić, 2010, 29–31; Dadić, 2015, 216) o tom što je ili tko je dijete. Lancy (2008, 30–62), Vitale (2014, 15–45) autori su koji djetinjstvo promatraju i kao kulturni i kao biološki fenomen. Primjerice, Lancy opisuje kako različite kulturne zajednice upravljaju djetetovim intelektualnim i fizičkim potencijalom koji se razvija, a posebnu pozornost posvećuje učenju oponašanjem (Lancy, 2008, 65), što je iznimno važno kod razvijanja praksi djetinjstva i kod socijalizacije djece u lokalnom kontekstu.

4. Trebamo li insistirati na lokalnom djetinjstvu kao preduvjetu za autentični identitet?

U kojem će se smjeru razvijati djetinjstvo i s kojim će se izazovima susretati? Baš kao što ne postoji univerzalno dijete, ne postoji ni univerzalno djetinjstvo

(Maleš, 2011, 7–11; Dahlberg et al., 1999, 80–100), isto kao što ne postoji univerzalno dijete ni djetinjstvo s obzirom na globalno okruženje (Nieuwenhuys, 2010). Ne postoji ni opća ili univerzalna priroda djeteta iz koje je moguće očitati što je djetetu potrebno za zdrav razvoj ili što su dječje razvojne potrebe, no moramo naglasiti da postoji nešto što čovjeka čini čovjekom, odnosno dijete djetetom te je kao takvo neotuđivo i vrijedno posebne pažnje, a to je ljudsko dostojanstvo koje mora biti dio svake kulture i svakoga društva (Dadić, 2015, 215). Na važnost društveno–kulturnih konstrukcija djetinjstva upozorava i Heather Montgomery (2008) u svojoj knjizi *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's Lives*, koja nudi iscrpan pregled djetinjstva iz antropološke perspektive, donoseći mnogobrojne primjere iz različitih zemljopisnih područja (lokalno) i njihove sustave vjerovanja. U središtu njezine rasprave je Konvencija o pravima djeteta, iz koje ističe zaštitna i participativna prava, temeljem kojih tvrdi da se određena prava, poglavito pravo sudjelovanja, temelji na modernim, tj. zapadnim slikama djetinjstva, koje dolaze u sukob s tradicijom i običajima mnogih kultura (primjerice Nova Gvineja u sklopu čije kulture ističe ritualno uklanjanje dijela maloga prsta na nozi kod djevojčica). Montgomery se stalno vraća lokalnomu (ona insistira na njem) želeći skrenuti pozornost da se djeca i djetinjstvo u kulturama trebaju razumjeti u okviru vlastitih uvjeta te eksplicitno odbija postojanje zajedničkoga djetinjstva (Woodhead i Montgomery, 2003; Montgomery et al., 2003; Montgomery, 2008; Montgomery, 2010). Montgomery lokalnim konstrukcijama djetinjstva pridaje veliku pozornost, poglavito slikama djetinjstva koje nemaju zapadnjački predznak. Ona obrađuje teme poput kazni, zlostavljanja, rada, seksualnosti (uključujući iznimno kontroverzne seksualne aktivnosti koje se provode od strane Sambia dječaka i muškaraca iz Papue Nove Gvineje), obrednih inicijacija i dr. (Montgomery, 2013).

Izuzev društveno–kulturnih konstrukcija djetinjstva, autor Geoffrey Vitale (2014) u svojoj knjizi *Anthropology of Childhood and Youth* ističe da, osim bioloških i kulturnih datosti života, politika i ekonomija također imaju veliku ulogu u lokalnim konstrukcijama djetinjstva (Dadić, 2015, 222–223). Vitale smatra da se tim načinom može doći do novih gledišta i pristupa koji u određenom mjestu i u određeno vrijeme mogu implementirati nove ideje o djeci i djetinjstvu. Odgovor na ranije postavljene dileme svakako kreće od jasne i svjesne slike o djetetu, od koje sve proizlazi (Vitale, 2014, 131–140). Takvom se slikom moramo koristiti kako bismo u potpunosti shvatili zadaću i cilj odgojitelja. Zadaća odgojitelja koji se oslanja na pedagoški sliku djeteta nije u akumuliranju i prenošenju znanja i umijeća, nego u stvaranju socijalnih (Ryan, 2008, 553) i prirodnih uvjeta za upoznavanje, isprobavanje i razvijanje njegovih individualnih mogućnosti (Bašić, 2011, 33), pa bilo to u lokalnom ili globalnom kontekstu. Iz navedenoga je vidljivo da su lokalne slike ili konstrukcije djetinjstva izrazito važne kako bi se na osnovu njih sintetizirala znanja i pružila nova pedagoška perspektiva, koja će prije svega nametnuti određene zahtjeve odraslima u procesu odgoja i obrazovanja, poput fleksibilnosti odgojno–obrazovnog procesa, prilagodljivosti konkretnim mogućnostima djeteta, njegovim potrebama i interesima, kao i uvjetima i kulturi

sredine u kojoj se odgoj odvija u odnosu na djetetovo okruženje i djetinjstvo. Takvi (novi) pristupi nameću potrebu potpunoga razumijevanja, istraživanja i mijenjanja odgojne prakse i uvjeta (okruženja) u kojima djeca žive u obitelji i u odgojno–obrazovnim ustanovama (Maleš, 2011). Važno je da se buduće znanstvene rasprave oko lokalnoga identiteta djetinjstva formiraju oko načina na koji se djetinjstvo konstruira i pozicionira u različitim diskursima socijalne i političke domene pojedinoga društva. Pokušaji konstrukcije univerzalne definicije djetinjstva i dječjega identiteta suočeni su sa snažnim konceptom lokalnoga djetinjstva uključenoga u svakodnevne prakse, političke okvire društva, ali su određeni i nostalgijom (Ang, 2019, 166) kao proživljena djetinjstva.

Zaključak

Još od vremena početne kohabitacije filozofije i pedagogije i stjecanja znanstvene autonomije pedagogije javljaju se znanstvene rasprave (lokalno) o odnosu pedagogije i kulture. Autori poput Markovića, Matičevića, Arnolda, Bazale i Vuk–Pavlovića, pod utjecajem njemačkih filozofa i pedagoga, pisali su o međusobnom suodnosu odgoja i kulture s obzirom na svrhu, cilj i sadržaj odgojnoga djelovanja naglašavajući lokalnu kulturu. S druge strane, zajedničke komponente globalnoga djetinjstva vidljive su na razini lokalnoga djetinjstva. Iako se doživljaj djetinjstva, ovisno o državi, društveno–političkom, kulturnom i ekonomskom aspektu, razlikuje, vidljivi su globalni trendovi i povezanost djetinjstva u više kategorija.

Djetinjstvo je koncept koji se razvija i odražava svjesne i nesvjesne preokupacije određenoga vremena i mjesta. Svaka rasprava o dječjim pravima poziva na razmatranje prirode djetinjstva i onoga što znači biti dijete. Udaljavanje od koncepta djeteta kao “osobe u nastajanju” prema ideji djeteta kao “bića” samo po sebi, s glasom i aktivnim djelovanjem, poništava ravnotežu moći između djece i odraslih te postavlja dijete u središtu slike. Fokusiranje na jedinstvenost djeteta, umjesto na djetinjstvo kao generički koncept, omogućuje bolje razumijevanje načina na koji se formiraju identiteti i odnos između biologije i kulture. Prepoznavanje i vrednovanje djeteta onakvo kakvo ono jest ovdje i sada, a ne kao odrasle osobe u nastajanju, smatra se ključnim za razvoj sustava (obrazovanje, zdravstvena skrb, socijalna skrb, pravosuđe) koji služe potrebama i željama djece, umjesto da se konstruira u njihovo ime iz umova odraslih (Whitaker, 2023, 48–52).

Brisanje granice lokalnoga i globalnoga djetinjstva očituje se ulaskom globalnih trendova u lokalna djetinjstva te su iskustva djetinjstva, iako specifična za pojedinu lokalnu zajednicu i kulturu, u konačnici prepuna dodirnih odrednica s kojima su doživljaji djetinjstva povezani.

Referirajući se na sve navedeno, ne možemo govoriti o mogućem paradigmatском sukobu lokalnoga protiv globalnoga kao posljedici različitih znanstvenih refleksija o modernom, bolje rečeno suvremenom konceptu djetinjstva. Iako je kulturni ili socijalni kontekst izrazito važan za odgoj, pedagogija tek treba postaviti odnose i jasan stav prema suvremenom djetinjstvu, pritom ne zanemarujući

sve probleme koji ga okružuju ili ga ideologiziraju. Pedagogija kao znanost svoj vodeći interes temelji na unaprjeđenju procesa odgoja i obrazovanja na način da se učini dobrobit djetetu, tj. njegovu cjelokupnom biću. S obzirom na sve aktere koji sudjeluju u odgojnom procesu, odgovornost za odgoj, obrazovanje i usavršavanje ne smije se prebaciti samo na pojedinca, tj. dijete i sociokulturni kontekst, što dovodi do isključivanja odgojitelja. Isto tako, ne smijemo zanemariti da budućnost pedagogije kao znanosti stoji i u njezinoj kreativnosti ili sposobnosti da kreira nove odgovore na nove izazove, ponudi odgovarajuća usmjerenja, potom i mogućnosti, ali i naznake novih rješenja. To konkretno ne znači metodologijsku isključivost, ali svakako uključuje kreativnost, motivaciju i spajanje mostova između lokalnoga i globalnoga uz duboko poštovanje djetetova dostojanstva. Potreba za zaštitom djetinjstva, ali i traženjem odgovora na probleme s kojima se djetinjstvo susreće u suvremenom društvu, njegujući lokalne identitete za znanost, postaje veliki izazov.

Literatura

- Alanen, Leena (2000). Visions of a social theory of childhood. *Childhood*, 7(4), 493–505.
- Ang, Lynn (2019). Exploring constructions of children's identity and childhood in the global south from a policy perspective. U. A. Salamon i A. Chng (ur.), *Multiple Early Childhood Identities* (str. 155–171). London: Routledge.
- Bašić, Slavica (2011). Slika djeteta u pedagogiji djetinjstva. U: Dubravka Maleš (ur.), *Nove paradigme ranog odgoja*, 19–37.
- Bašić, Slavica (2012). Kriza djetinjstva. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* 18 (67), 10–12.
- Bognar, Ladislav (2000). Pedagogija između pedocentrizma i sociocentrizma. U: N. Babić i S. Irović (ur.), *Interakcija odnosi–dijete i autonomija djeteta*. Osijek: Visoka učiteljska škola, 53–63.
- Broström, Stig (2006). Care and education: Towards a new paradigm in early childhood education. *Child Youth Care Forum*, 35(5), 391–409.
- Burman, Erica (1996). Local, global or globalized?: Child development and international child rights legislation. *Childhood*, 3(1), 45–66.
- Cregan, Kate; Cuthbert, Denise (2014). *Global Childhoods: Issues and Debates*. New York: Sage.
- Currie, Janet; Stabile, Mark (2009). Mental health in childhood and human capital. *NBER Working Papers*, br. 13217. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13217/w13217.pdf (18.2.2024.)
- Dadić, Katarina (2015). Pedagoški aspekti suvremenog djetinjstva u potrošačkom okruženju (Doktorski rad). Sveučilište u Zagrebu.
- Dahlberg, Gunilla; Moss, Peter; Pence, Alan (1999). *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Postmodern Perspectives*. London: Routledge.
- Daniel, Sir John (2020). Education and the COVID–19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91–96.
- Dimkov, Marijana (2013). Djetinjstvo i nostalgija: Kulturnoantropološki pristup (Doktorski rad). Sveučilište u Zagrebu.
- Dimkov, Marijana; Marković, Jelena (2015). Nostalgija kao (ne)ozbiljna emocija: Igre i igračke kao podbjekt nostalgije u svakodnevnim narativnim praksama o djetinjstvu. *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 9, 223–238.

- Dittus, Andrew (2018). Climate change and childhood communication disorders: a literature and policy analysis (Doktorski rad). State University of New York.
- Fleer, Marilyn, Hedegaard, Mary, Tudge, Jonathan. (2012). Constructing childhood: Global–local policies and practices. U: M. Fleer et al. (ur.), *World yearbook of education: Childhood Studies and the Impact of Globalization: Policies and Practices at Global and Local Levels* (str. 21–40). New York: Routledge.
- Grant, Steven (2009). Russian Children’s Literature and Culture, and: Encyclopedia of Children and Childhood: In History and Society, and: Children’s World: Growing Up in Russia, 1890–1991, and: Ruskie deti: Osnovy narodnoi pedagogiki. Illiustrirovannaia entsiklopediia. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 10(3), 730–742.
- Hanson, Karl; Abebe, Tatek; Aitken, Stuart C; Balagopalan, Sarada; Punch, Samantha (2018). ‘Global/local’ research on children and childhood in a ‘global society’. *Childhood*, 25(3), 272–296.
- Harris–Short, Sonia (2003). International human rights law: Imperialist, inept and ineffective–cultural relativism and the UN Convention on the Rights of the Child. *Human Rights Quarterly*, 25(1), 130–181.
- Henck, Alexandar (2016). Constructing childhood in global and local contexts: The case of a child–friendly schools policy in Nepal. U: *Annual Review of Comparative and International Education* (str. 253–286). Emerald.
- Hromadžić, Hajrudin (2008). *Konzumerizam. Potreba, životni stil, ideologija*. Zagreb: Jenesski i Turk.
- Ibáñez–Cubillas, Pilar; Díaz–Martín, Critina; Pérez–Torregrosa, Ana Belen (2017). Social networks and childhood: New agents of socialization. *Procedia–Social and Behavioral Sciences*, 237, 64–69.
- Ivon, Katarina (2016). Prostori djetinjstva ili djetinjstvo prostora. *Croatica et Slavica Iadertina*, 12(1), 311–323.
- Jensen, Lene Arnett; Arnett, Jeffrey; McKenzie, Jessica (2011). Globalization and cultural identity. U: S. J. Schwartz et al. (ur.), *Handbook of identity theory and research* (str. 285–301). Springer: New York.
- Jurčević Lozančić, Anka; Kunert, Andre (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. *Metodički obzori*, 10(22), 39–48.
- Key, Ellen (2000). *Stoljeće djeteta*. Zagreb: Educa.
- King, Willma (2011). *Stolen Childhood: Slave Youth in Nineteenth–Century America*. Bloomington: Indiana University.
- Kjørholt, Anne Trine (2004). *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society*. Trondheim: NTNU.
- Kjørholt, Anne Trine; Devine, Dymrna; Spyrou, Spyros; Bessell, Sharon; Gaini, Firouz (2023). Changing childhoods in coastal communities. *Children’s Geographies*, 21(1), 1–12.
- Lancy, David F. (2008). *The Anthropology of Childhood: Cherubs, Chattel, Changelings*. Cambridge: Cambridge University.
- Lazzari, Arianna; Vandenbroeck, Michel (2014). Dostupnost usluga djeci iz ranjivih skupina. *Djeca u Europi*, 6(11), 15–17.
- Li, Philip Hui, Chen, Jennifer Jane (2023). *The glocalization of early childhood curriculum: Global Childhoods, Local Curricula*. New York: Routledge.
- Livingstone, Sonia (2002). *Young People and New Media: Childhood and the Changing Media Environment*. London: Sage.

- Maleš, Dubravka (2011). Uvod u Nove paradigme ranoga odgoja. U: D. Maleš (ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 7–17). Zagreb: Zavod za pedagogiju.
- Mihaljević, Zvonimir (2021). Utjecaj globalizacijskih procesa na oblikovanje kulturnoga identiteta (Doktorski rad). Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Montgomery, Heather (2008). *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's Lives*. Oxford: Wiley–Blackwell.
- Montgomery, Heather (2010). The rights of the child: Rightfully mine! U: D. Kassem et al. (ur.), *Key Issues in Childhood and youth Studies* (str. 49–158). London: Routledge.
- Montgomery, Heather (2013). *Local Childhoods, Global Issues*. Bristol: University of Bristol.
- Montgomery, Heather; Burr, Rachel; Woodhead, Martin (2003). *Changing Childhoods: Global and Local*. Chichester: John Wiley.
- Moran, Joe (2002). Childhood and nostalgia in contemporary culture. *European Journal of Cultural Studies*, 5(2), 155–173.
- Morrow, Virginia (2007). Changing times at Childhood: Finding a conceptual home? *Childhood* 15(3), 301–308.
- Nieuwenhuys, Olga (2010). Keep asking: Why childhood? Why children? Why global? *Childhood*, 17(3), 291–296.
- Nikolić, Melita (2016). Djetinjstvo u socijalizmu, pioniri i Maja: Prilog proučavanja djetinjstva djevojčica u socijalizmu metodom oralne historije. *Pro tempore*, 10–11, 69–84.
- Nitecki, Elena; Wasmuth, Helge (2017). Global trends in early childhood practice: Working within the limitations of the global education reform movement. *Global Education Review*, 4(3).
- Petrović–Sočo, Biserka (2014). Simbolička igra djece rane dobi. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 16(1), 235–251.
- Prole, Sara (2021). Učinci siromaštva na razvoj u djetinjstvu i adolescenciji (Završni rad). Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Prout, Alan (2008). Culture–nature and the construction of childhood. U: K. Drotner i S. Livingstone (ur.), *International Handbook of Children, Media and Culture* (str. 21–35). London: Sage.
- Ryan, Patrick (2008). How new is the “new” social study of childhood? The myth of a paradigm shift. *Journal of Interdisciplinary History*, 38(4), 553–576.
- Somolanji Tokić, Ida; Kretić Majer, Jana (2015). Dijete kao aktivni sudionik polaska u osnovnu školu. *Život i škola*, 61(1), 103–110.
- Stephens, Sharon (1995). *Children and the Politics of Culture*. Princeton: Princeton University.
- Švob–Đokić, Nada (2010). Kulturni opstanak, nestanak ili transformacija. U: N. Švob–Đokić, Nada (ur.), *Kultura/multikultura* (str.15–47), Zagreb: Jesenski i Turk.
- Tomić–Koludrović, Inga; Knežević, Sanja (2004). Konstrukcija identiteta u makro–mikro kontekstu. *Acta Iadertina*, 1(1), 109–126.
- Traher, Carrie (2023). Contemporary perspectives on childhood and adolescence in a global context. U: C. Traher i L. J. Breen (ur.), *The Routledge International Handbook of Child and Adolescent Grief in Contemporary Contexts* (str. 9–17). New York: Routledge.
- UN (1989). United Nations, Convention on the Rights of the Child: Adopted 20 November 1989: By General Assembly resolution 44/25. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (17.02.2024.)

- Vitale, Geoffrey (2014). *Anthropology of Childhood and Youth: International and Historical Perspectives*. London: Lexington Books.
- Whitaker, Julia (2023). What is a child? U: J. Whitaker i A. Tonkin (ur.), *Play and Health in Childhood* (str. 48–61). London: Routledge.
- Woodhead, Martin (2000). Towards a global paradigm for research into early childhood. Early childhood. U: H. Penn (ur.), *Theory, policy and practice* (str. 15–35). Buckingham: Open University Press.
- Woodhead, Martin; Montgomery, Heather (2003). *Understanding Childhood: An Interdisciplinary Approach*. Chichester: Open University.

The Local Space of Childhood

The Search for an Authentic Identity and the Effects of Global Orientations

Katarina Dadić*

Summary

The complexity of the child-centered approach in childhood pedagogy has imposed new paradigms of childhood which include the relationship to the child as an active (social) subject who participates, constructs and largely determines his or her own life. Parenting today which is characterized by the pluralization of family structure, extended working hours, dual-earner families, significant changes in the image of the child and the challenges of technological advances, emerges from the above paradigms. Due to the changes and challenges mentioned above, the parental role is changing and emphasis is being placed on parental activities, responsibility and care, while the child is given a more intensive participatory role. The placing of the child in such a position predominates in the pedagogy of recent years. Therefore, the author of this paper will attempt to discuss this new (global) paradigm and confront it with ways of observing children and childhood with the aim of seeking out their authentic identity(ies). One of the most important tasks of childhood researchers is to gain insights into the existential circumstances in which children find themselves and the contextualization thereof in regard to children's social practices. Constructions of childhood have a direct impact on children and the way children process and experience or deal with "new identities." The immaturity of children is a biological fact and a fact of life history, however, the manner in which a child is understood belongs in the area of the "culture of childhood." In the remainder of the article, the author discusses the pros and cons of using childhood as a symbolic space, but also shows how the socio-political, social and economic context feeds into the definition of childhood. An analysis of reference literature has shown that we have no right to speak of a possible paradigmatic conflict (local vs. global) resulting from different scientific reflections on the modern, more contemporary concept of childhood. Although the cultural or social context is extremely important for education

* Katarina Dadić, Ph.D., Assistant Professor, University of Zagreb Faculty of Croatian Studies. Address: Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: katdadic@gmail.com

(the emphasis being on confining it within national frameworks) science still needs to establish relationships and a clear stance on modern childhood without ignoring or ideologizing the problems which surround it. Its main interest should be based on improving the education process for the benefit of the child, i.e. his or her entire being. With regard to all those involved in the education process, the responsibility for upbringing, education and training should not be placed solely on the individual, i.e. the child and the socio-cultural context, as this causes educators to be excluded. The experience of childhood has changed under the influence of global trends which are often transmitted at all levels of education. Children are a heterogeneous group with different needs, abilities, aspirations and ways of living in their local communities, which provides a certain counterbalance to global visions of childhood. From an education perspective, childhood must be protected, and answers must be sought to the challenges facing childhood in modern society by promoting local identities.

Keywords: *child; childhood; globalization; identity; symbolic space*